

19.3.2002

1445/4/00

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

ERISTÄMISEN SYIDEN KIRJAAMINEN POTILASASIAKIRJOIHIN

1

KANTELU

A arvostelee 9.6.2000 eduskunnan oikeusasiamiehelle Lauri Lehtimajalle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Niuvanniemen sairaalan menettelyä mielentilatutkimukseen määrättyjen tutkintavankien kohtelussa ja hoidossa. Kantelukirjoituksen mukaan sairaala rikkoo tutkintavangin oikeuksia soveltamalla tutkintavankiin mielenterveyslakia ja jättämällä huomiotta vankeinhoitoasetuksen. Tutkintavangille tehdään henkilöön kohdistuvia toimenpiteitä ilman lääkärin läsnäoloa. Tutkintavanki voidaan sairaalassa myös eristää yksinäisyyteen ilman perusteluja.

2

SELVITYS

Kantelukirjoituksen johdosta Terveysturvakeskus antoi 28.12.2000 lausunnon.

Lausuntoon liittyivät oikeusturvakeskuksen pysyvän asiantuntijan, psykiatrian ja oikeuspsykiatrian erikoislääkärin B:n 9.10.2000 antama lausunto, Niuvanniemen sairaalan johtavan lääkärin --- 15.9.2000 antama selvitys, eristysosastojen ylilääkärin --- ja psykiatrian erikoislääkärin C:n 6.9.2000 antamat selvitykset, osastonhoitaja --- 12.9.2000 antama selvitys ja apulaisosastonhoitaja --- 6.9.2000 antama selvitys sekä jäljennökset A:ta koskevista potilasasiakirjoista.

Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätöksen liitteinä.

3

RATKAISU

3.1

Mielentilatutkittavan oikeudellinen asema

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen eikä ketään saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Säännös vastaa ennen 1.3.2000 voimassa ollutta hallitusmuodon 6 §:ää.

Rikoksesta syytetyn mielentilan tutkimisesta ja hoidosta tahdosta riippumatta säädetään mielenterveyslaissa (1116/1990).

Lain 15 §:ssä säädetään, että jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyn mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä mielenterveyslain 2 luvussa säädetään, ottaa mielisairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Mielenterveyslain 16 §:n mukaan Terveydenhuollon oikeusturvakeskus määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan.

Mielenterveyslain 28 §:n 1 momentin mukaan tarkkailuun otetun tai hoitoon määrätyn itsemääräämisoikeutta saa rajoittaa tai häneen kohdistaa pakkoa vain siinä määrin kuin sairauden hoito tai hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus välttämättä vaatii.

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen antaman lausunnon mukaan mielentilatutkittaviin sovelletaan käytännössä mielenterveyslain 28 §:ää, vaikka säännöksen sanamuoto koskee ainoastaan psykiatriseen sairaalahoitoon tarkkailuun otettua tai hoitoon määrättyä potilasta. Jos tutkittava on tutkintavankina tai suorittaa rangaistusta muusta rikoksesta, noudatetaan myös tutkintavankeudesta annetun lain ja rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain ja asetuksen säännöksiä. Sairaalan ulkopuolelle ei vangittua henkilöä saa päästää muutoin kuin vankipassissa mainituissa tapauksissa ja vankilanjohtajan luvalla.

Voimassa olevaan mielenterveyslakiin ei sisälly täsmällisiä ja selkeitä säännöksiä mielentilatutkimukseen määrätyn henkilön oikeudellisesta asemasta mielentilatutkimuksen aikana. Mielenterveyslain edellä mainitut säännökset eivät siten vastaa perustuslain asettamia vaatimuksia. Perusoikeuksien rajoitusten on perustuttava lakiin, jolta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Rajoituksen sisällön tulee myös ilmetä suoraan laista, josta tulee käydä selville esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset. Perusoikeuksien rajoittaminen on ylipäätään sallittua vain hyväksyttävillä perusteilla.

Mielenterveyslakia on nyttemmin muutettu 21.12.2001 annetulla lailla (1423/2001), joka tulee voimaan 1.6.2002. Lakiin lisättiin mm. uusi 4 a luku. Uusissa säännöksissä potilaaksi määritellään myös mielentilatutkimukseen määrätty henkilö. Mielentilatutkimukseen määrätyn itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa rajoittaa luvussa säädetyin edellytyksin, vaikka häntä ei olisi otettu tarkkailuun tai määrätty hoitoon.

3.2

A:n hoito

3.2.1

Sairaalaan tulovaiheessa suoritettut tutkimukset ja toimenpiteet

Selvityksen mukaan A tuli 17.4.2000 klo 8.15 vanginvartijoiden saattamana Helsingin lääninvankilasta mielentilatutkimusta varten Niuvanniemen sairaalaan osastolle 6. Tutkiva lääkäri, psykiatrian erikoislääkäri C antoi puhelinmääräyksen virtsan huumesekulan tutkimiseksi A:lta ja peräruiskeen antamiseksi tälle. Peräruiskeen antoivat kaksi miespuolista hoitajaa, toinen näistä oli sairaanhoitaja ja toinen mielisairaanhoitaja. Tutkimukset sujuivat potilasasiakirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan yhteisymmärryksessä tutkittavan kanssa.

Tutkiva lääkäri C määräsi 17.4.2000 vielä otettavaksi A:lta virtsanäytteet huumesekulaa varten 18.4.2000 ja 19.4.2000, koska laboratorion oli saatu puhelimitse tieto kannabiksen ja bentsodiat-

sepiinien positiivisuudesta ja siitä, että kyseiset näytteet lähetettiin jatkotutkimuksiin. Potilasasiakirjoihin 18.4.2000 tehtyjen merkintöjen mukaan A kieltäytyi antamasta uutta virtsanäytettä. Erikoislääkäri C keskusteli A:n kanssa, mutta tämä kieltäytyi edelleen näytteen antamisesta ja somaattisesta tutkimuksesta. Potilasasiakirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan A kiihtyi hyvin voimakkaasti asioista keskusteltaessa ja hänet siirrettiin samana päivänä lääkäri C:n määräyksestä osastolle 4 eristykseen muille henkilöille vaarallisuuden ja yhteistyökyvyttömyyden vuoksi. Potilasasiakirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan A kärsi todennäköisesti kannabiksen ja bentsodiatsepiinien vieroitusoireista. Eristämisen aikana hänen vointiaan seurattiin säännöllisin väliajoin ja hänen tilastaan tehtiin merkinnät potilasasiakirjoihin. Eristäminen lopetettiin 20.4.2000 klo 11.00, kun tilanne oli rauhoittunut ja potilas vaikutti yhteistyökykyiseltä.

Selvityksen mukaan Niuvanniemen sairaalassa noudatetaan sairaalassa annettuja sisäisiä ohjeita mielentilatutkimuskäytännöstä ja uuden tutkittavan vastaanotosta. Sisäisissä ohjeissa korostetaan lääkärin velvollisuutta antaa kutakin tutkittavaa koskevat yksilölliset ohjeet. Sisäisten ohjeiden mukaan mitään tutkimuksia ei aloiteta ilman lääkärin määräystä. Peräruiskeen antaminen ja virtsan huumeeseula suorittaminen edellyttävät ohjeiden mukaan lääkärin harkintaa kussakin yksittäistapauksessa.

Sairaalan sisäiset ohjeet ovat tältä osin sopusoinnussa terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 22 §:n kanssa. Pykälän mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärittämisestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Asiakirjoista saatavan selvityksestä ilmenee, että A:n tutkiva lääkäri C antoi sairaalan sisäisten ohjeiden mukaisesti määräyksen A:lle tulotilanteessa tehtävistä tutkimuksista ja toimenpiteistä. C:n mukaan koulutettu sairaanhoitohenkilökunta voi antaa tällaisen ruiskeen lääkärin ohjeiden mukaan tapauskohtaisesti ilman lääkärin läsnäoloa, jos on epäily huumeaineiden tuomisesta mielentilatutkimukseen. C korostaa, että tutkittavan oikeusturvan kanssa olisi ristiriidassa se, että tutkittava olisi mielentilatutkimusta tehtäessä huumeaineiden vaikutuksen alaisena. Potilasasiakirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan alkuselvitykset sujuivat A:n kanssa yhteisymmärryksessä.

Asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella en ole voinut todeta Niuvanniemen sairaalassa menetellyn lainvastaisesti A:lle sairaalaan tulovaiheessa suoritetuissa tutkimuksissa.

3.2.2

A:n eristäminen

Potilasasiakirjoihin 18.4.2000 tehtyjen merkintöjen mukaan A eristettiin, koska hänen käyttäytymisensä oli vaarallista muille, hän oli yhteistyökyvytön ja mitä todennäköisimmin kärsi kannabiksen ja bentsodiatsepiinien vieroitusoireista. Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen pysyvä asiantuntija B toteaa antamassaan lausunnossa A:n eristäminen olleen lainmukainen ja perusteltu, välttämätön toimenpide, jota ei ole jatkettu tarpeettomasti.

Terveydenhuollon oikeusturvakeskus toteaa antamassaan lausunnossa, että potilasasiakirjoihin eristämisen yhdeksi syyksi merkitty kuvaus potilaan vaarallisuudesta on hieman ylimalkainen. Tämä on myös minun käsitykseni asiassa. Totean, että eristämismerkinnät ovat tärkeä osa potilaan ja hoitohenkilökunnan oikeusturvaa. Pidän yksityiskohtaisia merkintöjä välttämättöminä eristämisen käytön valvonnan kannalta ja arvioitaessa eristämällä saavutettuja tavoitteita. Myöhempien

tulkintavaikeuksien vuoksi merkinnät tulee tehdä myös erittäin huolellisesti ja selkeästi. Tämä koskee erityisesti eristämisen syiden kirjaamista.

Kiinnitän psykiatrian erikoislääkäri C:n huomiota vastaisen varalle eristämisen syiden huolelliseen merkitsemiseen potilasasiakirjoihin. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella A:n eristämisessä on käsitykseni mukaan muutoin menetelty asianmukaisesti.